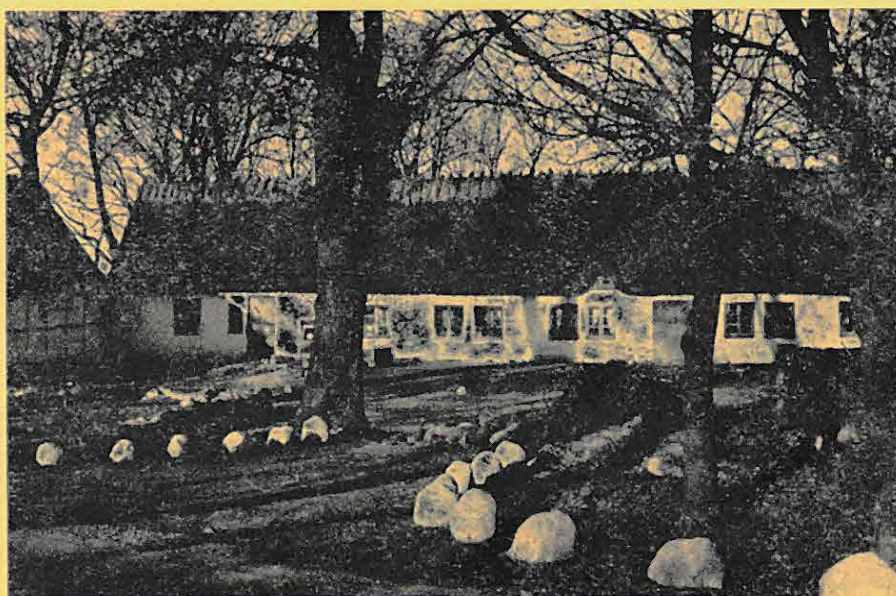

B

Byahornet

- Skåneland

Klockaregården i Ingelstorp

Skåningarnas Hembygdstidning

Nr 2 1968

Tjugosjunde årgången

Skrock från Söderslätt

ATT MÄNNISKORNA fordomdags var i hög grad vidskepliga och fulla av övertro, är en känd sak — så även på Söderslätt. Frukten för den onde och allt hans anhang kom dem att ständigt tänka ut diverse medel för att värja sig däremot. Den långa mörka vintern och de små resurser folket ägde för att lysa upp hemmen torde starkt ha bidragit till att öka tron på mörkrets makter och samtidigt skärpa uppfinningsförmågan däremot.

Vid ett närmare studium av denna våra fäders uppfinningsrikedom när det gällde att värna sig mot allt ont som doldes bakom mörkrets mantel, finner vi att det vid olika tillfällen krävdes olika försiktighetsmått. Som exempel härpå kan bl. a. nämnas när ett barn väntades till världen — då fick de mest kraftfulla och omfattande försiktighetsåtgärder vidtagas. Under denna väntans tid fick modern vara extra försiktig så hon bl. a. ej fick se saker och ting som kunde ställa till med "lude" (lyte) för det väntade barnet. Eldsvådor vore bl. a. farliga för den blivande modern att se, likaså att flå harar eller kaniner, vidare var döda katter som låg på någon väg ej heller lämpliga att "springa på". Att springa på en "skradepogga" (groda) var ett dåligt omen, då detta djur helt enkelt ansågs vara ett troll som på dagen uppenbarade sig i denna skepnad. Mycket, mycket mer i den här vägen kunde nämnas men får anstå.

När så stunden för barnets ankomst var inne, samlades både släktingar och grannar i "barselstuen" för att övervaka att allt gick riktigt till från början. Men ej nog därmed, de stannade t. o. m. kvar hela natten i samma rum som mo-

dern och barnet där de underhöll en ständig eld på eldstaden för att vid dess sken kunna se till, att intet ovanligt försiggick.

En ny "farofylld" tid hade nu inträffat då både mor och barn betraktades som hedningar ända tills barnet var döpt och modern kyrktagen — fältet var således hela denna tid fritt för troll och allt slags otyg. Mot dessa onda makter hade man emellertid ett verksamt medel i stål och bly. Därför lade man också i de allra flesta fall en stålbit på barnets bröst och om halsen hängde man en blyskilling, då helst av kyrkobly.

Kunde man se sig god att bestå sig med ljus var det så mycket bättre — men det borde vara talgljus, eftersom vaxljus ej var så verksamt. L. Holberg låter därför Anne Signekælling i "Barselstuen" säga: "Det eneste hvormed man fordriver onde Gejster er ved Røgen af Tøllelys, därimod løber de efter Vokslys. Jeg vil forbinde mig at jage en hel million svævende Gejster bort med en Praase".

Oaktat all vaksamhet hände det emellertid ändå lätt att trollen bytte bort barnet. Det var en sorglig upptäckt för föräldrarna, då särskilt för modern, ty en "bortbytting" var det sannerligen ej lätt att göra människa av.

När det var tid för modern att kyrktagas, lade man stål eller järn vid dörren, som hon skulle skrida ut genom för att, eskorterad av barnets gudmor och faddrar, fara till kyrkan. Först när denna ceremoni lyckligen var över, kunde man känna sig lugn. Men det var en lång orosperiod, ty kyrktagningen fick ej ske förrän sex veckor efter barnets födelse.

Sjukdomar har i alla dagar framkallat oro och fruktan. I våra dagar tar vi den moderna läkar-

vetenskapen till vår tjänst — men fordom framkallade sjukdom av olika slag många ansträngningar från de närmastes sida för att på mer eller mindre övernaturligt sätt råda bot mot det onda. Måhända var det en tröst, då försynen dröjde att på önskvärt sätt ingripa, att själv få spela försyn. Det var dessutom säkerligen ganska spännande att experimentera med de många råd och erfarenhetsrön beställsamma grannar hade att meddela.

Ännu finns det en och annan levande person uti i bygderna som varit med om ett och annat i den vägen och därför lätt kan förtälja om märkliga ting, som vittnar om både företagsamhet och en stark tro på det övernaturliga.

För några år sedan hörde jag berättas om en kvinna från Söderslätt vars pojke antogs lida av eksem eller "udslätt". Innan vi går vidare skall här anmärkas att händelsen inträffade vid tiden kring sekelskiftet. Nåväl, pojken led av "udslätt" och besvärades mycket av detta. Till att börja med utförde modern en hel del kurer som hon hört av na'bomororna, men inget hjälpte. Så blev hon till slut tillrådd att uppsöka en s. k. "klog kvinga" som gav henne följande råd, vilka samtliga troget följdes.

Vid kyrkan i byn stod en rund sten, i vars urholkning vatten brukade samla sig; dit gick hon med barnet tre kvällar med tre kvällars mellanrum och doppade det i vattnet. Då detta ej hjälpte slaktade och flådde hon ett lamm, bredde ut fallen så att den blev daggfallen och lät barnet ligga ute, insvept i densamma. Inget resultat. Då lade modern sig med barnet i svinstian tre nätter å rad, men även detta utan resultat.

Efter detta återstod blott att tillgripa det yttersta medlet — hon måste "tvätta barnet med en död". Hon passade på då en granne avlidit, gick in i likrummet, tog den dödes hand och lät den tvätta barnets kropp och lemmar. Nu blev hon belönad, ty hennes barn återställdes hastigt efter denna kur.

Här bör anmärkas att allt detta skulle ske "tienes", d. v. s. modern fick ej säga något varken på vägen till eller från platsen där kuren skulle ske, ej heller fick hon yttra något under kurens utförande, först dagen därpå fick hon åter yttra sig, ty i annat fall var allt förgäves. Därför var man alltid vid dylika ärenden ytterst noga med att ej möta någon på vägen som tvang en till att hälsa. Barn som på olika sätt blev botade för sina lyten fick ej heller

titta ner i sin mors grav, ty gjorde de det kom lytet tillbaka.

Från en annan ort på slätten berättas det om hur man fordomdags trodde sig kunna bota engelska sjukan.

Modern gick omkring i sju gårdar, där det först födda barnet var en pojke, och bad att få skrapa något silver av husets matskedar. Barnet fick därefter äta upp silvret, vilket påstods vara ett verkamt och välgörande medel mot denna sjukdom.

Detta var emellertid ej det enda medlet mot denna sjukdom, åtskilliga andra fanns. Således kunde man skaffa sig ved eller ris av sju slags träd för att därav göra upp en ordentlig brasa och röka patienten därmed. Eller också snodde man ihop tre sorters garn av olika kulörer, som man band om varje led. När det på så vis använts under föreskriven tid brände man upp garnet och grävde ner askan.

Det intressantaste i allt detta är, att det ständigt är det heliga tre- eller sjutalet som går igen i alla dessa underkurer.

Att bota sjukdomar förmedelst stöld ansågs ej som någon synd, det möttes tvärtom med stor förståelse. Således har jag låtit mig berätta om hur altarduken försvann från en kyrka i Skytts dagen före en konfirmation och som aldrig därefter lär ha kommit tillrätta. Ingen gjorde heller några efterforskningar, ty man förstod i vad ändamål ett sådant medel tillgripits. Det var nämligen av vikt att man skulle bemäktiga sig ett föremål som ovillkorligen skulle saknas. Att altarduken skulle saknas vid en konfirmation var ju ganska antagligt.

Likaledes har det för mig berättats om hur skotten (skytteln) försvann från en i gång varande väv på en gård i slutet av förra århundradet. Först letade man ivrigt, men plötsligt förstod man att den blivit stulen i lovliga avsikter, och därvid fick det förbli. Tre veckor senare låg emellertid skotten åter på sin plats, lika omärkligt som den försvann.

Korsets tecken användes kanske ännu på ett och annat håll — ehuru oreflektat och av gammal sedvänja. Så sent som i början av detta århundrade brukade man på många ställen forma ett kors i de på spannmålsvinden förvarade sädeshögar och likaså i de nyuppslagna bröden, innan dessa skulle föras i ugnen. Detta påstods föra välsignelse med dem. Det var väl även meningen att hindra otyg att slinka med ner då brödet skulle ätas.

Man ritade även kors på stalldörrarna för att skydda djuren mot otyg. Från avlägset liggande små gårdar bl. a. i norra Skåne, har jag än i dag sett dylika kors bevarade på en och annan stalldörr — i dag dock utan att ägaren reflekterar över varför korset sitter där.

Det lär även ha hänt ända in i början på detta århundrade, att stålet tillgreps som skydd när en ko hade kalvat. Nu gällde väl att skydda mot sjukdom, ty det kan väl näppeligen tänkas att mor och barn i detta fall betraktades som hedningar.

I övriga Sverige gav de stora skogarna med sina väldiga granar och furor rik näring åt fantasin. Man trodde på jättar och troll. Här nere på slätten hörde man i regel endast talas om troll i samband med de på sina håll talrika ättehögarna. Dessa sades ofta, särskilt på julnatten, stå på guldpelare — och där inne dansade trollen och firade nattliga orgier.

Nicolovius förtäljer många sägner härom i "Folklivet i Skytts härad". För övrigt blev det mest, som naturligt är, fält och ängar, bäckar och vattensamlingar, kring vilka folkfantasin rörde sig här på slätten.

På ängarna dansade älvorna i månskenet, bäckhästen ställde till med oräkneliga spratt bl. a. vid Sänkebäcken i Aspö socken och kalvar for omkring på fem ben, talande människospråk. Kyrkogrimmen gjorde kyrkogården osäker för den nattlige vandraren och varulven var lika skrämmande på natten som han syntes ofarlig på dagen, då han rätt och slätt var en vanlig människa.

En annan form av skepnader som fordom huserade här på slätten var de s. k. lyktegubbarna eller joramålarna som de också kallades. Dessa på nätterna kringirrande ljusskepnader som ofta sågs ute

i markerna, var enligt folktron ej annat än gamla lantmätare eller "joramålare" som mätt falskt när de uppmätte jorden. Därför fick de ej ro i sin grav utan måste varje natt springa och mäta om det de tidigare mätat. Så påstods att de fick göra tills domedag, — såvida ej någon löste dem därifrån, vilket lär ha kunnat ske.

Om någon mötte dessa joramålare så blev han eller hon sjuk till sinnes och kunde varken botas av kloka gummor eller gubbar.

Dessa joramålare eller lyktegubbar var ej annat än fosfor som steg upp ur vattensjuka marker — men därom visste våra fäder intet.

Bakom allt detta satt så Albeckafrun och hennes syster Gya, den ena i närheten av Trelleborg och den andra mitt ute på Skanörs ödsliga ljung — båda spinnande sina ränker, ständigt i färde med onda rådslag mot de stackars människobarnen.

Det överlämnas här åt den sakkunnige folkloristen att utleta sambandet mellan gamla tiders skräck för dylika kvinnliga väsen och det vidskepliga obehag mången ännu i dag erfar, då under morgonpromenaden en käring är den första person man möter. Själv är jag här ej rädd att erkänna mig själv tillhörande denna kategori.

Likafullt som tron på sådana kvinnliga olycksfåglar ännu fortlever, så har tron på verkliga olycksfåglar gjort sig gällande här på slätten fram under detta sekel. Således har det för mig berättats om ett par unga flickor som vid tiden strax efter första världskriget var ute på promenad och härvid fann ett hölass ligga kullstjälpt mitt på vägen. Hjulet hade gått av vagnen och drängarna stod helt betänksamma och överlade på sitt sävliga sätt om vad som nu var att göra. Då flickorna frågade vad som stod på, fick de till svar: "De ä natravarna (korparna) som vatt ude igen".